

**วิเคราะห์เปรียบเทียบมโนทัศน์เรื่องความสุขตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)
และ จอห์น สจ๊วต มิลล์**

จากการศึกษามโนทัศน์เรื่องความสุขตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ในบทที่ 2 และ 3 มีประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยนำมาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นถึงความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันดังประเด็นดังต่อไปนี้

- (1) จุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์
- (2) เกณฑ์ตัดสินการกระทำ

จุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์

1. ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

จากการศึกษามโนทัศน์เรื่องความสุขตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์ ทั้งสองท่านมีแนวคิดที่คล้ายคลึงกันในแง่ที่ว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ก็คือความสุขหลาย ๆ คนอาจจะแย้งว่าความสุขไม่ใช่เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์หรือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับชีวิต แต่เมื่อสืบสาวไปจนถึงที่สุดแล้วก็สรุปได้ว่ายอดปรารถนาของมนุษย์ทุกคนก็คือความสุขนั่นเอง เช่นการพยายามหมั่นศึกษาหาความรู้ก็เพื่ออนาคตการทำงานที่ดีและมีความสุขทั้งต่อตนเองและครอบครัว หรือคนในปัจจุบันทำไมต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมารับประทานอาหารหันมารับประทานอาหารแบบชีวจิตก็เพื่อต้องการเสริมสร้างสุขภาพให้สมบูรณ์ห่างไกลจากโรคภัยไข้เจ็บ ถ้าคนเรามีสุขภาพทางกายที่ดีก็จะส่งผลให้สุขภาพทางใจดีและมีความสุขเช่นกัน ดังคำกล่าวที่ว่าความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) เสนอทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องความสำคัญของความสุข

ไว้ว่า

ความรู้สึกสุขสบายและไม่สบายเป็นทุกข์นี้มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะในที่สุดแล้ว เป้าหมายของชีวิตมนุษย์ก็จะมารวมอยู่ที่นี้ จนกลายเป็นว่าการที่มนุษย์ดำเนินชีวิต มีพฤติกรรมอะไรต่าง ๆ ทั้งหลายทั้งปวง ก็เพื่อแสวงหาเจ้าตัวสุข ที่จะมาสนองความต้องการในการบำเรอตา หู จมูก ลิ้น และกายนี้เอง ตั้งแต่คิดว่าทำอย่างไร จะให้ตาได้เห็นรูปสวย หูได้ฟังเสียงไพเราะ ลิ้นได้ลิ้มรสอร่อย กายได้สัมผัสนุ่มนวล ชูซ่า ซาบซ่า และหาทางหลีกเลี่ยงสิ่งๆ ที่เรียกว่าทุกข์

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2543 ช : 98)

พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความสุขเช่นกัน โดยถือว่าความสุขมีความสำคัญ ในการปฏิบัติธรรมทางศาสนาดังกล่าวที่ว่า “พุทธจริยธรรมไม่แยกต่างหากจากความสุข” (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2538 ค. : 529) ความสุขสามารถให้เป็นปัจจัยทำให้ผู้ปฏิบัติ ธรรมเกิดสมาธิดังพุทธพจน์ว่า “ผู้มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น”¹ หากผู้ปฏิบัติธรรมยังมีจิตใจฟุ้งซ่านมีแต่ ความทุกข์คงเป็นการยากที่ผู้ปฏิบัติธรรมผู้นั้นจะมีจิตเป็นสมาธิ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเคยทดลอง ปฏิบัติธรรมโดยใช้ข้อปฏิบัติที่เป็นทุกข์หรือการทรมานพระวรกายแต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ จึงหันมาปฏิบัติธรรมโดยใช้หลักความสุข พระองค์จึงได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด ดังนั้นพุทธศาสนาจึง ถือว่า “การปฏิบัติธรรมต้องใช้ความสุขหรือด้วยข้อปฏิบัติที่มีความสุข มิใช่ใช้ความทุกข์หรือข้อปฏิบัติ ที่เป็นทุกข์”²

จอห์น สจ๊วต มิลล์ เป็นนักปรัชญาสุนิยมชาวตะวันตก จอห์น สจ๊วต มิลล์มีทรรศนะว่า ความสุขเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์เช่นเดียวกัน ความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ ความสุข มาจากความพอใจและการปราศจากความเจ็บปวด ความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องการเป็น

¹ ที. ปา. 11/455/329.

² ม. มุ. 12/425-6/457-8.

จุดสุดท้ายมิใช่ต้องการความสุขเพื่อเป็นวิถีไปสู่สิ่งอื่น จอห์น สจ๊วต มิลล์กล่าวว่า “ตามหลักจิตวิทยาที่ถูกต้อง ธรรมชาติของมนุษย์ไม่ต้องการอะไรนอกจากความสุข การปฏิบัติต่าง ๆ ต้องเป็นไปเพื่อตอบสนองความสุขเสมอ” (Mill, 1987, quoted in Gorovity, 1971 : 13) ความสุขในที่นี้ ตามทฤษฎีของจอห์น สจ๊วต มิลล์จะต้องเป็นความสุขที่มากที่สุดสำหรับคนจำนวนมากที่สุดด้วย เพราะฉะนั้นความสุขจึงเป็นสิ่งที่ดีสูงสุด (Summum Bonum) ของมนุษย์ตามทฤษฎีของจอห์น สจ๊วต มิลล์

2. ลักษณะที่แตกต่างกัน

เรื่องจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ตามทฤษฎีของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ นอกจากจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันแล้วในรายละเอียดผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะที่แตกต่างกันบ้างดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

แม้ว่าพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์จะเห็นว่าความสุขคือจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์แต่โดยรายละเอียดแล้วทฤษฎีเรื่องความสุขของทั้งสองท่านก็ยังมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ความสุขตามทฤษฎีของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ประกอบด้วยความสุขทางกาย (วัตถุนิยม) และความสุขทางใจ (จิตนิยม) หรือ โลภียสุขและโลกุตตรสุข ความสุขทางกายหรือโลภียสุขพุทธจริยศาสตร์เรียกความสุขแบบนี้ว่ากามสุข ความสุขระดับนี้ไม่ถือว่าเป็นความสุขหรือสิ่งดีสูงสุด แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่ได้ปฏิเสธความสุขในระดับนี้ และก็ได้สอนให้มนุษย์ยึดติดกับความสุขระดับนี้ ถึงแม้ว่าความสุขที่เกิดขึ้นทางกายโดยอาศัยวัตถุเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นโดยเฉพาะในแง่ของปัจจัย 4 สำหรับเลี้ยงชีวิตแต่ถ้าคนเรามัวเมาและเป็นทาสของวัตถุไม่พัฒนาตนเองและขัดขวางปิดบังการที่จะเข้าถึงสิ่งดีงามที่สูงขึ้นไปก็เป็นการยาก ดังนั้นเราต้องแยกให้ได้ว่าในส่วนที่เป็นปัจจัยของชีวิตนั้นแคไทนและในส่วนที่เป็นเครื่องบำรุงบำเรอ นั้นแคไทน พระธรรมปิฎก(ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กล่าวว่า

ความสุขทางวัตถุที่บำเรอ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ด้วยการเสพหรือบริโภคนั้น ท่านไม่ได้ปฏิเสธ ท่านยอมรับว่ามนุษย์ต้องอาศัยวัตถุภายนอกแต่พร้อมกันนั้นมนุษย์ก็ต้อง

มีความสุขทางจิตใจและทางปัญญาเป็นฐานการขึ้นต่อวัตถุหรือสิ่งภายนอกได้น้อยลง มนุษย์จะได้อยู่อย่างมีอิสระภาพมากขึ้น พอมนุษย์มีความสุขในตนเองได้เขาก็ไม่ต้องอาศัยวัตถุภายนอกในการที่จะมีความสุขเสมอไปทำให้เป็นทาสของวัตถุภายนอก จึงเป็นเรื่องของมนุษย์ที่จะพัฒนาตนเอง

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2543 ก : 23)

ความสุขทางกายหรือโลกียสุขหมายถึงสุขอันเป็นวิสัยของโลกเป็นความสุขจากการเสพวัตถุ ความสุขระดับนี้ไม่ถือว่าเป็นความสุขสูงสุดเพราะยังมีความทุกข์เข้ามาเจือปนเมื่อใดที่ไม่ได้เสพก็เกิดความทุกข์ขึ้นทันที ผู้ที่หลงติดอยู่ในความสุขระดับนี้พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้เปรียบบุคคลเหล่านี้ว่า

เหมือนขึ้นเนื้อที่แรงหรือเหยี่ยวคาบบินมา เหยี่ยวแรงตัวอื่นเห็นเข้าก็โฉบเข้ามาจุมจิกแย่งเอา คือเป็นของไม่มีสิทธิขาดแก่ตัวผู้อื่นแย่งชิงได้ คนทั้งหลายต่างก็ต้องการหมายปองจะเอา เป็นเหตุให้เกิดการแก่งแย่งช่วงชิงเบียดเบียนประทุษร้ายตลอดจนสังหารเช่นพากัน ถ้าไม่รู้จักปล่อยวาง ย่อมจะเดือดร้อนแสนสาหัส

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2538 ค. : 537)

ในการแสวงหาความสุขแบบนี้ทุกคนต่างก็ต้องได้ต้องเอา เกิดการแก่งแย่ง ใครแย่งได้มากเสพมากก็มีความสุขมาก เพราะฉะนั้นทุกคนก็ต้องหาให้ได้มากที่สุด เมื่อทุกคนต้องเอาให้ได้มากที่สุด นอกจากจะต้องแข่งขันแย่งชิงกันแล้วยังข่มเหงครองงำ และหาทางเอารัดเอาเปรียบก่อให้เกิดปัญหาทั้งต่อชีวิตและสังคม พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เรียกความสุขแบบนี้ว่า **สุขแบบแย่งชิง** และ **สุขแบบพึ่งพา** สาเหตุที่เรียกสุขแบบพึ่งพาเพราะเป็นสุขที่ต้องพึ่งพาหรือเสพวัตถุภายนอกอย่างไม่รู้จักจบสิ้น

ถึงแม้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะไม่ปฏิเสธว่ามนุษย์ต้องอาศัยวัตถุภายนอกในการตอบสนองความสุขไม่ว่าจะเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่มนุษย์ต้องมีความสุขทางจิตใจและทางปัญญาด้วยดังพุทธพจน์ที่ว่า

มนุษย์สามารถหาความสุขที่ประณีตกว่าการบำเรอตา หู จมูก ลิ้น กาย ความสุขแบบนั้นท่านเรียกว่าเป็นความสุขที่ประณีตขึ้นซึ่งมีลักษณะสำคัญคือเป็นอิสระ มนุษย์มีความสุขได้โดยลำพังตัวเองในใจและไม่ต้องขึ้นต่อวัตถุภายนอก หมายความว่าแม้วัตถุภายนอกนั้นไม่มีอยู่ เราก็มีความสุขได้ ข้อสำคัญก็คือมันเป็นความสุขพื้นฐานที่จะทำให้การแสวงหาหรือการเสพความสุขภายนอกเป็นไปอย่างพอดีอยู่ในขอบเขตที่สมดุลทำให้มีความสุขแท้จริงและไม่เบียดเบียนกันในทางสังคม

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2543 : 23)

สาเหตุที่พุทธศาสนาเชื่อว่าต้องมีระดับของความสุขที่ประณีตขึ้นกว่าความสุขระดับกามสุข เพราะพุทธศาสนาเชื่อในเรื่องชีวิตหลังความตายและการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารตามหลักกรรม ความสุขระดับกามสุขไม่สามารถทำให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารได้ แต่จะต้องมีความสุขระดับสูงสุดตามพระคณาของพุทธจริยศาสตร์จึงจะสามารถทำให้พ้นจากวัฏสงสารตามหลักกรรม ความสุขสูงสุดดังกล่าวนี้คือความสุขระดับโลกุตตรสุขซึ่งหมายถึง ความสุขเหนือโลก และเป็นความสุขที่ดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงหมดแล้ว เป็นความสุขที่สมบูรณ์ที่สุดเพราะไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกมาปรุงแต่ง พุทธจริยศาสตร์เรียกความสุขแบบนี้ว่านิพพานสุข นิพพานสุขถือว่าเป็นความสุขระดับสูงสุดของมนุษย์ ดังพุทธพจน์ว่า นิพพาน ปรม สุขิ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง¹ นิพพานสุขเป็นความสุขที่พ้นจากการเปลี่ยนแปลงพ้นจากการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย จึงไม่มีลักษณะของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป บุคคลผู้มีนิพพานสุขเปรียบได้กับคนที่มิโรค แต่ก็รู้เท่าทันว่าการมีโรคเป็นทุกข้อย่างไร คนที่ปราศจากโรคก็ย่อมรู้ว่าการปราศจากโรคมีสุขอย่างไร ฉะนั้นนิพพานสุขจึงเปรียบได้กับสถานะของคนที่ไม่ปราศจากโรคโดยสิ้นเชิง ย่อมจะไม่ถูกเบียดเบียนด้วยความทุกข์อันเกิดจากการมีโรค ดังนั้นนิพพานสุขจึงถือว่าเป็นความสุขที่ประณีตกว่าความสุขอื่นทั้งปวงและเป็นความสุขระดับสูงสุดของมนุษย์

จอห์น สจ๊วต มิลล์มีพระคณาว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์คือความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ดีที่สุดและเป็นสิ่งที่ทุกคนแสวงหา กิจกรรมหรือการกระทำใด ๆ ย่อมเป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายปลายทาง

¹ สุต. ขุ. ธ. 25/25/35.

อย่างหนึ่งเสมอ และจุดมุ่งหมายที่ทุกคนปรารถนาก็คือความสุข เราต้องการสิ่งใดก็เพราะสิ่งนั้นให้ประโยชน์หรือเป็นทางนำไปสู่ประโยชน์ และคำว่าประโยชน์ในที่นี้ก็คือความสุขที่ได้รับ จึงสรุปได้ว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ก็คือความสุข และความสุขดังกล่าวจะต้องไม่ใช่เฉพาะความสุขส่วนตัวเท่านั้นแต่ต้องเป็นความสุขของส่วนรวม'

ถึงแม้ว่าจอห์น สจ๊วต มิลล์จะให้ความสำคัญในเรื่องความสุขและถือว่าความสุขเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของมนุษย์ แต่ในเรื่องระดับของความสุขระหว่างทรรคนะของพระธรรมปิฎก (ประยูรท์ ปยุตโต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ มีลักษณะที่แตกต่างกันในแง่ที่ว่าความสุขตามทรรคนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์ประกอบด้วยความสุขเพียงระดับเดียวคือความสุขระดับโลกียสุขหรือความสุขระดับกามสุขเมื่อเปรียบเทียบกับความสุขในพุทธจริยศาสตร์ตามทรรคนะของพระธรรมปิฎก (ประยูรท์ ปยุตโต) ดังจะสังเกตได้จากคำพูดที่จอห์น สจ๊วต มิลล์กล่าวไว้ว่า "ความสุขที่มีมากที่สุดสำหรับคนจำนวนมากที่สุด จากที่จอห์น สจ๊วต มิลล์กล่าวแสดงว่า จอห์น สจ๊วต มิลล์นำเรื่องของความสุขไปผูกเข้ากับปริมาณหรือจำนวนวัตถุสิ่งของ ถ้าปริมาณวัตถุสิ่งของมากก็จะก่อให้เกิดความสุขแก่ผู้ครอบครอง ถ้ามีวัตถุสิ่งของอยู่ภายใต้การครอบครองน้อยปริมาณความสุขก็น้อยเช่นกัน เพราะฉะนั้นจึงต้องพยายามไขว่คว้าหาวัตถุสิ่งของต่าง ๆ มาครอบครองไว้ให้มากที่สุดจึงจะเกิดความสุขมากที่สุด ถ้าวันใดวันหนึ่งการบริโภควัตถุของมนุษย์ไม่สมดุลกับการผลิต เนื่องจากมีความต้องการด้านวัตถุสูง แต่วัตถุดิบที่จะนำมาใช้ผลิตลดน้อยลงปัญหาความไม่สมดุลระหว่างการผลิตและการบริโภคย่อมเกิดขึ้นในสังคม สาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้นเพราะมนุษย์แสวงหาแต่ความสุขด้านวัตถุมากเกินไปจึงต้องวิ่งไขว่คว้าหาอยู่เรื่อยไปหาจุดสิ้นสุดไม่ได้ "ไม่ต่างอะไรจากคนวิ่งหนีงากกลางแดดในฤดูร้อน" (พระไพศาล วิสาโล, 2541 : 44) ซึ่งตราบไคที่มนุษย์ไม่รู้จักคำว่าเพียงพอก็ต้องแสวงหาอยู่เรื่อยไป

ความสุขตามทรรคนะของจอห์น สจ๊วต มิลล์เป็นความสุขที่เกิดจากการตอบสนองทางวัตถุ และจะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อได้เสพวัตถุอย่างสม่าเสมอ พระธรรมปิฎก (ประยูรท์ ปยุตโต) ยอมรับและให้ความสำคัญกับความสุขทางวัตถุเช่นกัน โดยมีความเชื่อว่า "ชีวิตต้องอิงอาศัยปัจจัย 4 จึงจะดำรงอยู่ได้ผู้ที่ไม่อาศัยปัจจัย 4 แม้แต่อย่างเดียวก็นิไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่และปฏิบัติธรรมให้ประสบความสำเร็จได้" พระธรรมปิฎก (ประยูรท์ ปยุตโต), 2543 ก. : 23 ถ้าจะนำความสุขตามทรรคนะของพระธรรมปิฎก (ประยูรท์ ปยุตโต) และ จอห์น สจ๊วต มิลล์มาเปรียบเทียบกัน ความสุขตามทรรคนะ

ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ซึ่งเป็นความสุขทางวัตถุ สามารถเทียบได้กับความสุขระดับต้นที่อิงอาศัยวัตถุ หรือที่เรียกว่าความสุขระดับโลกีย์สุขในพุทธศาสนาเท่านั้น ความสุขทั้งสองพรรณนี้มีลักษณะที่ คล้ายคลึงกันในแง่ที่ต้องอิงอาศัยวัตถุเช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าทั้งสองท่านจะยอมรับความสุขที่เกิดจาก วัตถุเหมือนกันแต่พระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) ก็ไม่ได้มีพรรณณะเรื่องความสุขหยุดแค่เพียง ระดับนี้ท่านได้เสนอความสุขในระดับที่ประณีตขึ้นซึ่งถือว่าเป็นความสุขพื้นฐานที่จะทำให้การแสวงหา และเสพความสุขด้านวัตถุเป็นไป อย่างพอดีอยู่ในขอบเขตที่สมดุล ความสุขดังกล่าวนี้ก็คือความสุข ระดับโลกุตตรสุข

ผู้วิจัยสรุปได้ว่าจากการศึกษาลักษณะที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันในเรื่องของความสุข ตามพรรณณะของพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์นั้น พระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ มีแนวคิดในลักษณะที่คล้ายคลึงกันในเรื่องจุดมุ่งหมาย สูงสุดของมนุษย์คือความสุขและเรื่องระดับของความสุข ระดับของความสุขที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือความสุขที่เกิดขึ้นจากการได้เสพวัตถุ พุทธศาสนาเรียกความสุขระดับนี้ว่าโลกีย์สุข สำหรับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ที่มีลักษณะแตกต่างกัน คือระดับของความสุขตามพรรณณะของพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) มีได้หยุดระดับของความสุข ไว้เพียงระดับโลกีย์สุขเท่านั้นแต่ยังเพิ่มความประณีตของความสุขจนถึงระดับโลกุตตรสุข ถ้าจะนำ ระดับความสุขตามพรรณณะของพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) มาเปรียบเทียบกับแล้วระดับ ความสุขของจอห์น สจ๊วต มิลล์ก็เทียบได้กับความสุขระดับโลกีย์สุขตามพรรณณะของพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) เท่านั้น

เกณฑ์ตัดสินการกระทำ

1. ลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

จากการศึกษาในทัศนะเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำของพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ ผู้วิจัยสรุปได้ว่ามีแนวคิดที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในเรื่องการใช้ปัญญา คิดไตร่ตรองการกระทำต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ในการตัดสินใจการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งว่าดี ชั่ว ถูก ผิด ควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติอย่างไร สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่มีมนุษย์ควรนำเข้ามาพิจารณาคัดสินคือปัญญา การมีปัญญาทำให้คนเรารู้เท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลายว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน หรือสิ่งทั้งหลายมีเหตุปัจจัยอาศัยจึงจะเกิดมีขึ้น ถ้าคนเราไม่ใช่ปัญญาในการดำเนินชีวิตก็จะมองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน และหลงใหลยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งของหรือบุคคล เปรียบเสมือนเรือที่ขาดหางเสือกำหนดทิศทางล่องลอยไปในนาวาโดยไม่มีจุดหมาย และเมื่อใดที่มนุษย์ใช้ปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิตอย่างถี่ถ้วน เมื่อนั้นมนุษย์ก็จะอยู่เหนือสภาวะความทุกข์และประสบความสุขที่แท้จริง

จากการศึกษาแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ในเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำ มีสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่ควรนำมาเป็นเครื่องมือในการพิจารณาคัดสินการกระทำ สิ่งนั้นก็คือนิยามปัญญา แต่พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ใช้คำว่ามโนธรรมแทน พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ให้ความสำคัญกับการใช้ปัญญาในการตัดสินใจการกระทำดังที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า

ในการวินิจฉัยว่าอะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่วนี้ เมื่อพูดในทางปฏิบัติ เพื่อให้คนทั่วไปใช้ประโยชน์ได้ทุกระดับ พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ถือข้อพิจารณาเกี่ยวกับกุศล และ อกุศล เป็นหลักแกนกลาง จากนั้นทรงผ่อนขยายออกไป ให้ใช้สำนึกเกี่ยวกับความดีความชั่วของตนเองอย่างที่เรียกกันว่า มโนธรรม

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2538 ค. : 179)

ผู้ที่ใช้ปัญญาหรือมโนธรรมในการตัดสินใจการกระทำ ปัญญาหรือมโนธรรมจะเป็นเครื่องมือในการขจัดอวิชชาซึ่งเป็นความเข้าใจผิดออกไป ทำให้มนุษย์เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและอาจอยู่เหนือสภาวะของความทุกข์ได้ แต่ถ้าขาดปัญญาหรือมโนธรรมก็ย่อมจะไม่เข้าใจสภาวะที่แท้จริงของสรรพสิ่งและก่อให้เกิดความผิดพลาดในการวินิจฉัยหรือการตัดสินใจการกระทำต่าง ๆ ได้

การที่บุคคลจะมีปัญญาหรือมโนธรรมได้นั้น พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) เห็นว่าสัมมาทิฐิคือความเห็นถูก ซึ่งเป็นองค์ธรรมข้อแรกในมัชฌิมาปฏิปทาเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้คนมี

ปัญญา มีความรู้ความเข้าใจในการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำอย่างไรดังพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า

ความรู้ความเข้าใจเป็นแกนนำของความประพฤติปฏิบัติเป็นส่วนสำคัญที่ต้องใช้ตลอดตั้งแต่ต้นถึงที่สุด เมื่อพูดอย่างสั้นจึงเรียกจริยธรรมนี้ว่าการเป็นอยู่ด้วยปัญญา และเรียกบุคคลผู้มีจริยธรรมนี้ว่า บัณฑิต แปลว่า ผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญา ด้วยเหตุที่ต้องใช้ปัญญาตั้งแต่เริ่มต้นระบบจริยะคือมรรค หรือ มัชฌิมาปฏิปทานี้ จึงมีสัมมาทิฐิได้แก่ ความเห็นชอบหรือเข้าใจถูกต้องเป็นองค์ประกอบข้อแรก

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2538 ค : 733)

สรุปได้ว่าเกณฑ์ตัดสินการกระทำตามพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) ให้ความสำคัญในเรื่องการใช้ปัญญาหรือมโนธรรมในการพิจารณาตัดสินว่าสิ่งใดถูกต้องหรือไม่ถูกต้องสมควรปฏิบัติหรือไม่สมควรปฏิบัติอย่างไร

จอห์น สจ๊วต มิลล์ มีแนวคิดเรื่องการใช้ปัญญาในการตัดสินการกระทำเช่นเดียวกันกับพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) โดยจอห์น สจ๊วต มิลล์ได้รับอิทธิพลจากเพลโต และ อาริสโตเติล ซึ่งแนวคิดของทั้งสองท่านเป็นกลุ่มปัญญานิยม ซึ่งถือว่าความสุขที่เกิดจากการใช้ปัญญาเป็นความสุขที่สมบูรณ์ที่สุด คนที่มีสติปัญญาสูงย่อมจะไม่ตกเป็นทาสของความสุขด้านเนื้อหนังมังสา ผู้ที่ไม่ใช้ปัญญาในการตัดสินการกระทำอาจกระทำพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม การใช้ปัญญาในการตัดสินการกระทำของมนุษย์ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมแตกต่างจากสัตว์ เช่นพฤติกรรมการกินอาหาร สัตว์จะไม่เลือกกว่าอาหารชนิดนั้นมีคุณค่าต่อตนเองหรือไม่บางครั้งเพราะความหิวโหยทำให้สัตว์ยอมกินอะไรก็ได้แม้แต่อหารบูดเน่าให้โทษแก่ร่างกาย พฤติกรรมเช่นนี้ของสัตว์ทำให้สัตว์มีความแตกต่างจากมนุษย์ เพราะมนุษย์ใช้ปัญญาในการตัดสินการกระทำจึงมีวิธีการเลือกสรรอาหารที่ดีและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อร่างกายดังจอห์น สจ๊วต มิลล์กล่าวไว้ว่า

เรามีอินทรีย์อะไรอย่างหนึ่งอยู่ในตัวซึ่งทำให้เรารู้จัก ความสุขที่เกิดจากการใช้ปัญญา จากความรู้สึก จินตนาการ และจากสำนักทางศีลธรรม ซึ่งมีค่าสูงกว่าความสุข

ที่เกิดจากประสาทสัมผัส แต่เนื่องจากสัตว์ไม่มีอินทรีย์เหมือนมนุษย์สัตว์จึงไม่สามารถรู้จักความสุขต่าง ๆ ดังกล่าวได้ (Mill, 1987 : 280)

ทฤษฎีของจอห์น สจ๊วต มิลล์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความสุขของมนุษย์มีสองอย่างคือความสุขจากการใช้ปัญญาและความสุขจากประสาทสัมผัสมนุษย์มีสิทธิที่จะเลือกแสวงหาความสุขไม่ว่าจะเป็นความสุขทางประสาทสัมผัสหรือความสุขที่เกิดจากการใช้ปัญญา แต่มิลล์ถือว่าความสุขทางประสาทสัมผัสมีค่าน้อยกว่าความสุขที่เกิดขึ้นจากการให้สติปัญญาไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน

สรุปได้ว่าการใช้ปัญญาหรือมโนธรรมในการตัดสินใจกระทำตามทฤษฎีของพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดยเหตุที่ทั้งสองท่านเห็นว่าการกระทำที่ใช้ปัญญาไปในทางที่ถูกต้องมาเป็นองค์ประกอบในการตัดสินใจกระทำนั้นก็จะมีความคุ้มค่าทางจริยะ หากมนุษย์เลือกกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจจะช่วยทำให้มนุษย์เข้าใจได้ว่าอะไรเป็นสิ่งดี อะไรเป็นสิ่งชั่ว ควรทำหรือไม่ควรทำ ปัญญาจึงเป็นสิ่งสำคัญในฐานะที่มนุษย์ใช้ประกอบในมโนธรรมแล้วประพฤติปฏิบัติตนตามแนวทางที่ถูกต้อง

2. ลักษณะที่แตกต่างกัน

การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเกณฑ์ตัดสินใจกระทำระหว่างแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ นอกจากจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันดังได้วิจัยไว้ในเบื้องต้นแล้วผู้วิจัยพบว่ายังมีลักษณะที่แตกต่างกันในเนื้อหาดังที่จะได้กล่าวต่อไปนี้

การกระทำต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำความดี หรือกระทำชั่วในพุทธศาสนา มีพื้นฐานอยู่ที่เจตนาของผู้กระทำ ผู้กระทำย่อมจะตระหนักหรือรู้อยู่แก่ใจว่า การกระทำนั้นๆ เกิดมาจากเจตนาอย่างไร ดังนั้นพระธรรมปิฎก (ประยูรย์ ปยุตโต) จึงถือว่าเจตนาเป็นสิ่งสำคัญในการตัดสินใจกระทำหรือเป็นตัวบ่งชี้การกระทำว่าดีหรือไม่ดีอย่างไรดังท่านกล่าวไว้ว่า

การกระทำ การพูดที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่าง ๆ แม้เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้น ๆ ชั่วครู่ชั่วขณะแล้วผ่านไป ๆ ภายในจิตใจก็ดี การคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่งก็ดี ความรู้สึกและท่าทีของจิตใจต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ประสบทางตา หู จมูก ลิ้น กายและที่ระลึกหรือนึกขึ้นมาในใจก็ดีล้วนมีเจตนาประกอบด้วยทั้งสิ้น เจตนาจึงเป็นเจตน์จำนง ความจงใจ การเลือกอารมณ์ของใจ ตัวนำที่หันเหชักพาทำให้จิตเคลื่อนไหวโน้มโน้มไปหา หรือผลไปจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือมุ่งไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เป็นหัวหน้าผู้จัดการหรือตัวเจ้ากี้เจ้าการของจิตว่าจะเอาอะไร ไม่เอาอะไร กับเรื่องใดอย่างไร...

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2538 ค : 176)

เจตนาตามทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ไม่ได้เกิดจากความสำนึกในหน้าที่ที่จะต้องกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เจตนาเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์มาแต่เดิมเป็นกลไกการทำงานของจิตและสั่งสมอยู่ภายในจิตใจมนุษย์ดังพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า

เมื่อเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่งก็คือกรรมเกิดขึ้นที่หนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็มีผลทันที เพราะเมื่อเจตนาเกิดขึ้นก็คือมีกิจกรรมเกิดขึ้นในจิตแล้ว จิตจึงมีการเคลื่อนไหวหรือไหวตัวแล้ว แม้เป็นเพียงความคิดอะไรเล็กน้อยซึ่งถึงจะไม่มีผลอะไรสำคัญ แต่ก็ไม่ไร้ผลเสียเลย อย่างน้อยก็เป็นละอองกรรมอันละเอียดที่สั่งสม หรือพอกเข้าไว้เป็นเครื่องปรุงแต่งคุณสมบัติของจิตอยู่ภายใน เมื่อมากขึ้น เช่น เสพความคิดนั้นบ่อย ๆ หรือความคิดนั้นรุนแรงขึ้นจนออกมาภายนอก ผลก็แรงขึ้น ขยายออกมาเป็นลักษณะนิสัย บุคลิกภาพเป็นต้น...

(พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2538 ค : 176)

แม้ว่าพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) จะถือว่าเจตนาเป็นเกณฑ์หลักสำหรับใช้ในการตัดสินการกระทำแต่ก็ต้องคำนึงถึงผลการกระทำที่เกิดขึ้นด้วย ถึงแม้ว่าการกระทำหากเกิดจากเจตนาดีแต่ผลของการกระทำก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือก่อให้เกิดโทษแก่ตนเองและผู้อื่นก็ไม่ถือว่า

เป็นการกระทำที่ดีอย่างสมบูรณ์ ในทางตรงกันข้ามหากการกระทำใดเกิดจากเจตนาดีโดยพื้นฐาน และส่งผลก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งต่อตนเองและสังคมก็จะถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ดีอย่างสมบูรณ์

สำหรับจอห์น สจ๊วต มิลล์ เขาถือว่าเกณฑ์ตัดสินการกระทำหรือสิ่งซึ่งความถูกต้องควรพิจารณาที่ผลของการกระทำว่าก่อให้เกิดอะไรบ้าง หากผลของการกระทำก่อให้เกิดประโยชน์หรือความสุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุดถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ดี การกระทำบางอย่างอาจก่อให้เกิดทั้งทุกข์และสุขแต่เมื่อหักลบกันแล้วข้างสุขมากกว่าก็ย่อมเป็นการกระทำที่ถูก การนำผลมาพิจารณาการกระทำนอกจากจะพิจารณาผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วจะต้องคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นทางอ้อมด้วย และนำผลของการกระทำทั้งหมดที่เกิดขึ้นมาหักลบกัน ถ้าประโยชน์มากกว่าก็ถือว่าดีแต่ถ้าเกิดโทษมากกว่าก็ผิดศีลธรรม นอกจากนี้จอห์น สจ๊วต มิลล์ยังถือเอาข้อเท็จจริงเป็นเครื่องมือในการตัดสินการกระทำโดยเขาเชื่อว่าศีลธรรมไม่ได้อยู่ที่ความรู้สึกแต่อยู่ที่ข้อเท็จจริง

สรุปได้ว่าการใช้เกณฑ์ตัดสินการกระทำระหว่างทรรศนะของพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมจิตฺต) และจอห์น สจ๊วต มิลล์ มีลักษณะที่แตกต่างกัน โดยพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมจิตฺต) ใช้เจตนาเป็นเกณฑ์หลักในการตัดสินการกระทำ สำหรับจอห์น สจ๊วต มิลล์ใช้ผลของการกระทำเป็นเกณฑ์ในการตัดสินการกระทำมากกว่าจะพิจารณาถึงเจตนาของผู้กระทำว่ามีเจตนาหรือแรงจูงใจที่ก่อให้เกิดการกระทำนั้นอย่างไร